

Wielkość i struktura lokalnych rynków pracy średnich miast województwa podkarpackiego

Ewa Baran¹, Paweł Tomaszewski²

Wprowadzenie

Liczba oraz struktura pracujących stanowią istotne zmienne świadczące o poziomie rozwoju gospodarczego. Większa liczba zatrudnionych wpływa na szybsze tempo bogacenia się danej społeczności, dlatego przez pryzmat zmian wielkości rynku pracy oceniać można kondycję gospodarki [Murawska 2014: 4].

Charakterystyczną cechą rynku pracy w Polsce jest jego znaczne zróżnicowanie przestrzenne. Najbardziej widoczne staje się ono w relacji: obszary metropolitalne – obszary peryferyjne, ale obserwowane jest także w przekroju regionalnym (na poziomie województw) i w ujęciu lokalnym – utożsamianym z powiatami i gminami [Ginter 2014: 242]. W tym kontekście miasta, jako ośrodki skupienia (aglomeracji) działalności gospodarczych, pełnią węzłową rolę dla regionalnych i lokalnych rynków pracy.

Współcześnie w badaniach nad ośrodkami miejskimi uwagę zwraca swoista polaryzacja, przejawiająca się kierowaniem zainteresowań badawczych w stronę skrajnych wielkościowo grup miast największych i małych. Zdecydowana większość autorów pomija tym samym specyficzną kategorię ośrodków, jakimi są miasta średnie, mimo tego, że pełnią one swego rodzaju funkcję ogniwa pośredniego w krajowej sieci osadniczej, a często także ponadlokalnego bieguna wzrostu [Runge 2013: 7].

W literaturze przedmiotu za miasta średnie przyjmuje się w większości przypadków ośrodki z przedziału 20–100 tys. mieszkańców, przy czym zarówno dolna, jak i górna granica mają często charakter umowny i niejednoznaczny³ [Runge 2012: 84]. Tak rozumiane miasta średnie, stanowią współcześnie w Polsce ok. 1/5 wszystkich ośrodków miejskich i odpowiadają za ok. 1/3 ogółu ludności miejskiej. Województwo podkarpackie wyróżnia się pod tym względem na tle kraju i pozostałych regionów, gdyż udział miast średnich ma w jego przypadku relatywnie większe znaczenie.

Wobec powyższego celem opracowania jest próba zdiagnozowania zmian i trendów w zakresie wielkości i struktury lokalnych rynków pracy w średnich miastach województwa podkarpackiego w latach 1995–2015.

¹ Dr inż. Ewa Baran, Katedra Polityki Gospodarczej, Wydział Ekonomii, Uniwersytet Rzeszowski

² Mgr Paweł Tomaszewski, absolwent Wydziału Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego

³ W przypadku województwa podkarpackiego granica pomiędzy ośrodkami małymi a średnimi jest dość ostra – największe miasto zaliczane do kategorii małych, nie przekracza 19 tys. mieszkańców, z kolei najmniejszy ośrodek średni zamieszkuje ponad 35 tys. osób.

Przyjęcie tak długiego horyzontu czasowego pozwoliło na ocenę przeobrażeń na lokalnych rynkach pracy, jakie dokonały się w ciągu tego okresu, z uwzględnieniem wpływu istotnych zjawisk ostatniego dwudziestolecia, m.in. postępującego procesu deindustrializacji, narastających problemów demograficznych w miastach, wejścia Polski do Unii Europejskiej oraz spowolnienia gospodarczego z lat 2008–2009. Realizacja powyższego celu wiązała się także z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie, które spośród dziewięciu średnich miast Podkarpacia poradziły sobie najlepiej z tymi procesami, a które wymagają zwiększonej uwagi i wsparcia ze strony władz.

W badaniu posłużono się metodą wskaźnikową wykorzystując wskaźniki dynamiki liczby zatrudnionych i wskaźniki nasycenia miejscami pracy. Ponadto przeprowadzono typologię ośrodków ze względu na zmiany wielkości lokalnych rynków pracy oraz analizę dominacji funkcjonalnej do zbadania ośrodków miejskich pod kątem tempa procesu serwicyzacji w odniesieniu do struktury pracujących, korzystając z metody zaproponowanej przez Jerczyńskiego [1977: 20–53]. Autor w zależności od proporcji zatrudnienia w trzech podstawowych sektorach gospodarki⁴ wyznaczył dziesięć typów funkcjonalnych miast (tabela 1). Analiza ta zaliczana jest do pośrednich metod pomiaru funkcji miejskich i jest szeroko stosowana w badaniach nad funkcjami miast i zmianami w zakresie struktury zatrudnienia w miastach [Szafrńska 2002: 182].

Tabela 1. Proporcje zatrudnienia w sektorach ekonomicznych odpowiadające poszczególnym typom funkcjonalnym miast

Typy miast według charakteru dominacji funkcjonalnej	Symbol	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		Przemysł i budownictwo		Usługi	
		max.	min.	max.	min.	max.	min.
		% zatrudnienia ogółem					
Rolnicze	R	100,0	50,0	40,0	0,0	40,0	0,0
Rolniczo-przemysłowe	RP	60,0	37,5	50,0	25,0	25,0	0,0
Rolniczo-usługowe	RU	60,0	37,5	25,0	0,0	50,0	25,0
Przemysłowe	P	40,0	0,0	100,0	50,0	40,0	0,0
Przemysłowo-rolnicze	PR	40,0	25,0	60,0	37,5	25,0	0,0
Przemysłowo-usługowe	PU	35,0	0,0	60,0	37,5	50,0	25,0
Usługowe	U	40,0	0,0	40,0	0,0	100,0	50,0
Usługowo-rolnicze	UR	50,0	25,0	25,0	0,0	60,0	37,5
Usługowo-przemysłowe	UP	25,0	0,0	50,0	25,0	60,0	37,5
Brak funkcji dominującej	X	50,0	25,0	50,0	25,0	50,0	25,0

Źródło: [Jerczyński 1977]

Przy zastosowaniu omawianej metody, przeprowadzono klasyfikację funkcji miast w oparciu o dostępne dane statystyczne GUS – nieuwzględniające indywidualnych gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw zatrudniających do dziewięciu osób. W związku z tym, nie oddaje ona w pełni różnorodności w zakresie działalności usługowej.

⁴ I – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (wg PKD 2007 – sekcja A), II – przemysł i budownictwo (sekcje B, C, D, E, F), III – usługi (sekcje G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U).

gowej miasta i nie ukazuje tym samym pełnej struktury gospodarki miejskiej [Wład 2004: 76]. Stanowi jednak dobre przybliżenie zachodzących w mieście procesów związanych z serwicyzacją w obszarze zatrudnienia.

Rola miast średnich w sieci osadniczej województwa podkarpackiego

Sieć osadniczą województwa podkarpackiego charakteryzuje specyfika na tle pozostałych regionów kraju – cechuje ją m.in. najniższy w Polsce wskaźnik urbanizacji (41,3%) oraz brak typowo wielkomiejskich ośrodków (największe miasto regionu – Rzeszów – liczyło około 186 tys. mieszkańców). Istotną z punktu widzenia podjętej problematyki cechą sieci miejskiej województwa, jest także większe znaczenie miast średnich w stosunku do kraju (tabela 2).

Tabela 2. Sieć miejska województwa podkarpackiego na tle kraju (2015 r.)

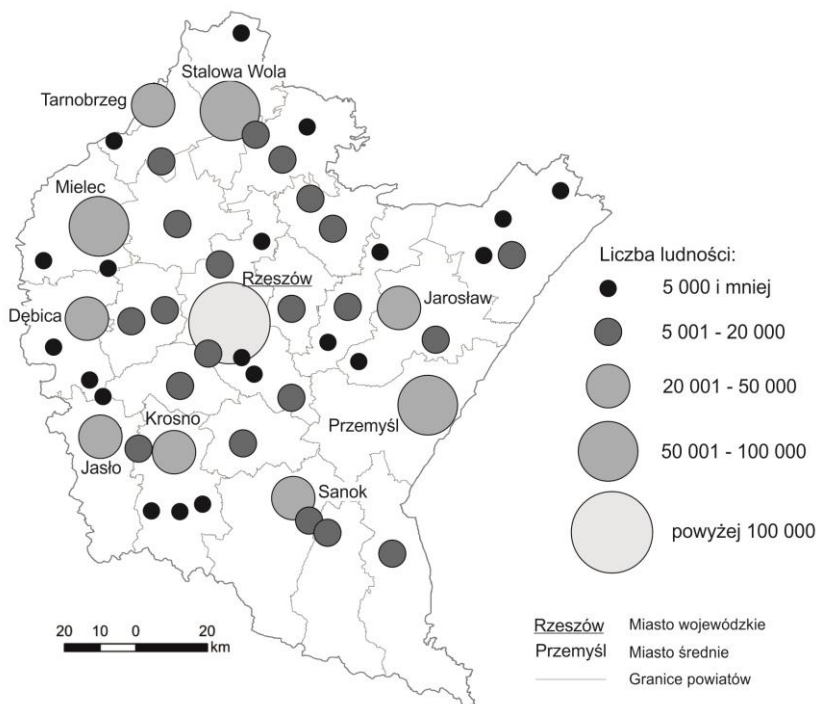
Wyszczególnienie	Liczba miast	Wskaźnik urbanizacji (%)	Udział ludności miast dużych (>100 tys.) w ludności miejskiej ogółem	Udział ludności miast średnich (20–100 tys.) w ludności miejskiej ogółem	Udział ludności miast małych (< 20 tys.) w ludności miejskiej ogółem
Polska	915	60,3	46,7	31,8	21,5
Województwo podkarpackie	51	41,3	21,2	50,1	28,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS

Na obszarze województwa podkarpackiego zlokalizowanych jest dziewięć ośrodków liczących od 20 do 100 tys. osób (największym spośród nich jest Stalowa Wola – 63 tys. mieszkańców, najmniejszym – Jasło – 36 tys.). Ich mieszkańcy stanowią ponad 50% ogółu ludności miejskiej województwa. Podkarpackie jest tym samym jedynym województwem w kraju o tak znaczącym udziale mieszkańców miast średniej wielkości. Dla porównania, w sąsiednich województwach mieszkańcy miast tej kategorii stanowią: niespełna 25% ogółu ludności miejskiej w woj. małopolskim, 34% – w świętokrzyskim oraz 39,5% – w lubelskim.

Charakterystyczny układ przestrzenny sieci miejskiej zaprezentowano na rys. 1. Miasta średnie otaczają ośrodek regionalny, występując dość regularnie na obwodzie o kształcie elipsy w promieniu ok. 50–80 km od Rzeszowa i w odległościach wzajemnych ok. 20–40 km (wyjątkiem od tej prawidłowości jest północno-wschodnia część województwa, gdzie nie wykształcił się żaden ośrodek średniej wielkości). Zauważalna jest dominacja stolicy regionu wynikająca z zaliczenia Rzeszowa do wiodących ośrodków miejskich w kraju⁵.

⁵ Rzeszów należy do grona największych w kraju miast, wyróżniającym się w ostatnich latach najwyższymi wskaźnikami rozwoju lokalnego obok takich znaczących miast jak Warszawa, Kraków i Wrocław; zob. [Adamowicz, Janulewicz 2016: 83].

Rys. 1. Wielkość miast województwa podkarpackiego (2015 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

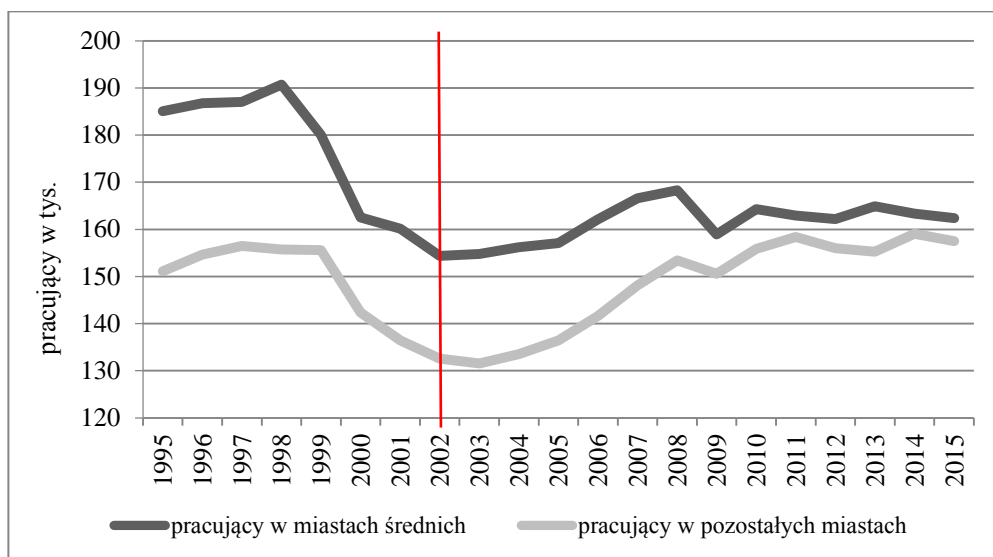
Duża koncentracja ludności w miastach średnich i specyficzny, dość równomier-ny układ sieci miejskiej sprawiają, że poza stolicą regionu, ośrodki średniej wielkości odgrywają bardzo istotną – węzłową rolę w regionalnym systemie przestrzennym, stanowiąc ważne rdzenie lokalnych sieci osadniczych i rynków pracy. W związku z tym wysoce alarmujący jest fakt, że w miastach tych od kilkunastu lat obserwowany jest systematyczny proces depopulacji i niekorzystnych zmian w strukturze wieku. Każde spośród dziewięciu średnich miast, zanotowało w ostatnich dwóch dekadach co najmniej kilkuprocentowy spadek liczby ludności, a sumaryczna liczba mieszkańców tych ośrodków zmniejszyła się w latach 1995–2015 o ponad 35 tys. osób. Zmiany te nie mogły pozostać bez wpływu na wielkość i kondycję lokalnych rynków pracy.

Wielkość lokalnych rynków pracy

W 2015 roku w badanych miastach pracowało 162,4 tys. osób, co stanowiło 50,8% pracujących we wszystkich miastach Podkarpacia i 38,2% ogółu zatrudnionych w województwie⁶. W stosunku do roku 1995 zauważa się wyraźny spadek – odpowiednio

⁶ Dane te nie uwzględniają pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach, a także podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

wskaźniki wynosiły: 55,1% i 42,9%. Zmiana proporcji była spowodowana znacznym zmniejszeniem liczby pracujących w miastach średnich (spadek o ponad 22,3 tys., tj. 12,3%), przy jednoczesnym wzroście zatrudnienia w pozostałych miastach⁷ (rys. 2).

Rys. 2. Pracujący w miastach województwa podkarpackiego w latach 1995–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz publikacji Urzędu Statystycznego w Rzeszowie: „Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty gminy” – edycje 2005 i 2006

Ze względu na zmiany wielkości rynku pracy w średnich miastach województwa, badane dwudziestolecie podzielić można na dwa podokresy. Pierwszy z nich obejmuje lata 1995–2002 i charakteryzuje się początkowym wzrostem liczby pracujących (osiągając apogeum w 1998 r.), a następnie gwałtownym jej spadkiem. Drugi podokres (2003–2015) również cechuje się początkowym zwiększeniem liczby zatrudnionych, po czym nastąpił spadek związany z globalnym spowolnieniem gospodarczym, a następnie względna stabilizacja na rynku pracy, przy czym miasta średnie dużo bardziej odczuły skutki spowolnienia gospodarczego z lat 2008–2009 w porównaniu do pozostałych miast regionu.

W latach 1995–2002 wszystkie miasta średnie – poza Mielcem – charakteryzowało ograniczenie rynków pracy określone przez znaczący spadek liczby pracujących⁸ (tabela 3). Ubytek miejsc pracy kształtował się pomiędzy 15,6% w Stalowej Woli, a ponad 25% w Tarnobrzegu. W wartościach bezwzględnych najwięcej miejsc pracy ubyło w Przemysłu (4,9 tys.), najmniej – w Sanoku (2,7 tys.).

⁷ Wzrost zatrudnienia w pozostałych miastach województwa wynikał przede wszystkim z dużego przyrostu liczby pracujących w Rzeszowie, który skupia obecnie ponad 50% ogółu miejsc pracy w tych ośrodkach.

⁸ Względnie dobra sytuacja Mielca wynikała przede wszystkim z utworzenia w tym mieście w 1995 r. pierwszej w Polsce Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Mielec (pierwsze zezwolenia na działalność w kwietniu 1996 r.). Strefa dynamicznie rozwijała się przez cały badany okres, sprzyjając zwiększeniu się liczby miejsc pracy w latach 1995–2015.

Tabela 3. Wielkość lokalnych rynków pracy średnich miast Podkarpacia

Wyszczególnienie	Liczba pracujących ogółem				Dynamika liczby pracujących	
	1995	2002	2003	2015	1995–2002	2003–2015
Jarosław	16 003	12 661	12 312	15 005	79,1	121,9
Sanok	15 144	12 484	12 866	15 448	82,4	120,1
Mielec	20 234	21 004	22 118	26 306	103,8	118,9
Dębica	20 297	16 777	16 389	17 532	82,7	107,0
Stalowa Wola	29 405	24 828	24 054	23 890	84,4	99,3
Przemyśl	22 452	17 601	17 024	16 724	78,5	98,2
Jaśło	18 218	14 482	15 042	14 428	79,5	95,9
Krosno	27 369	22 735	23 666	22 898	83,1	96,8
Tarnobrzeg	15 942	11 829	11 287	10 130	74,2	89,7
Miasta średnie ogółem	185 064	154 401	154 758	162 361	83,4	104,9
Pozostałe miasta ogółem	151 091	132 534	131 523	157 466	87,7	111,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS

W latach 2003–2015 sytuacja na lokalnych rynkach pracy była już dużo bardziej zróżnicowana. Liczba pracujących wzrosła łącznie o 7,6 tys. osób (4,9%) – najwięcej miejsc pracy przybyło w Mielcu (4,2 tys. – 55% ogółu nowych miejsc pracy), Jarosławiu (2,7 tys. – największy relatywny przyrost⁹) i Sanoku (2,6 tys.). Bezwzględny wzrost zanotowano także w Dębicy (1,1 tys.). W pozostałych pięciu miastach rynek pracy skurczył się (ale skala tego procesu była nieporównywalnie mniejsza w stosunku do lat 1995–2003) – najbardziej w Tarnobrzegu (ubyło niespełna 1,2 tys. miejsc pracy), Krośnie (ok. 0,8 tys.) i Jaśle (ponad 0,6 tys.). Niewielki spadek (poniżej 2%) także miał miejsce w Przemyślu (0,3 tys.) i Stalowej Woli (ok. 0,2 tys.).

Wobec powyższego można wyróżnić trzy typy miast ze względu na zmiany wielkości lokalnych rynków pracy w ośrodkach średnich w latach 1995–2015:

1. Miasta, w których przez cały badany okres notowano spadek liczby pracujących (ujemny wskaźnik dynamiki w obu podokresach): Stalowa Wola, Przemyśl, Jaśło, Krosno i Tarnobrzeg.
2. Miasta, w których wystąpił spadek liczby pracujących w pierwszym podokresie (1995–2002), po czym w drugim (2003–2015) nastąpiło odwrócenie trendu i wzrost zatrudnienia: Jarosław, Sanok, Dębica.
3. Miasto o wzroście liczby pracujących w całym badanym okresie – Mielec.

Ośrodkami o największej koncentracji zatrudnienia w 2015 roku były: Mielec (26,3 tys. pracujących), Stalowa Wola (23,9 tys.) i Krosno (22,9 tys.). Kolejne pięć miast cechowało się liczbą pracujących w przedziale 14–18 tys. Niekorzystnie pod względem wielkości lokalnego rynku pracy prezentuje się Tarnobrzeg, gdzie zatrudnionych było niewiele ponad 10 tys. osób.

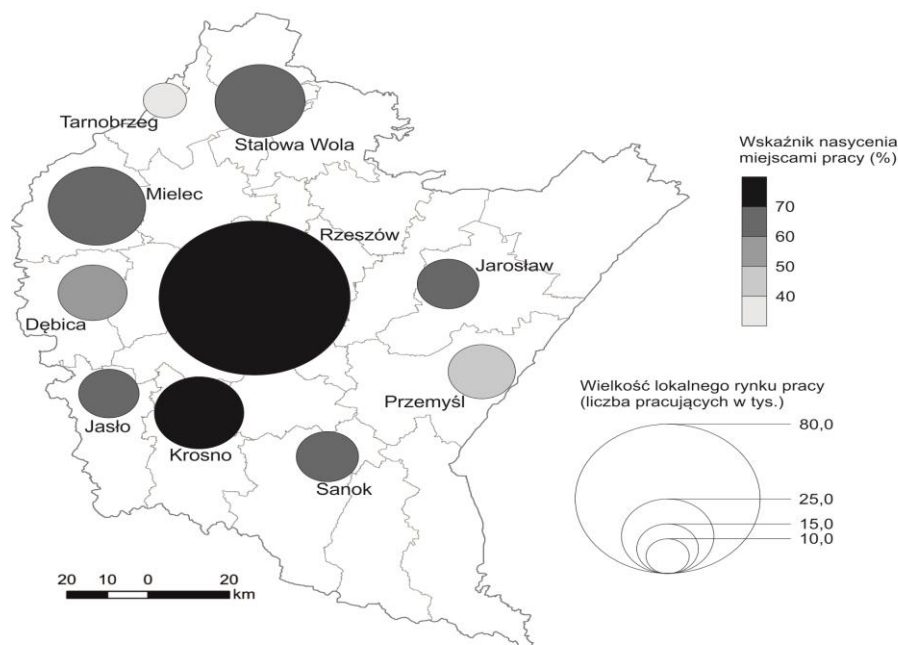
⁹ W przypadku Jarosławia relatywny duży przyrost miejsc pracy spowodowany był głównie uruchomieniem w 2004 r. zakładu produkcyjnego LEAR CORPORATION (produkcja poszyc siedzeń samochodowych), który w 2016 r. zatrudniał około 2,8 tys. pracowników. [www.lear.pl/lear_w_polsce/jaroslaw.html (dostęp: 12.12.2016 r.).]

Bezwzględny rozmiar lokalnego rynku pracy (mierzony liczbą pracujących) świadczy niewątpliwie o sile i randze danego ośrodka. O jego kondycji gospodarczej w większym stopniu decydują jednak wskaźniki relacyjne – jak np. poziom nasycenia miejscami pracy, który mierzyć można odnosząc liczbę pracujących w mieście do liczby zamieszkujących go osób w wieku produkcyjnym (tabela 4, rys. 3).

Tabela 4. Nasycenie miejscami pracy w średnich miastach Podkarpacia (1995–2015)

Wyszczególnienie	Pracujący w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym (%)		
	1995 r.	2003 r.	2015 r.
Krosno	93,9	75,7	79,8
Mielec	54,0	56,6	68,7
Sanok	62,5	49,8	63,6
Jasło	79,8	62,2	63,2
Jarosław	65,3	47,3	62,9
Stalowa Wola	68,7	54,2	60,2
Dębica	72,3	53,6	59,0
Przemysł	55,4	39,9	43,1
Tarnobrzeg	50,3	34,1	33,9
miasta średnie ogółem	65,8	52,1	58,8
Miasta woj. podkarpackiego ogółem	65,6	52,2	57,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS

Rys. 3. Liczba pracujących i nasycenie miejscami pracy w średnich miastach województwa podkarpackiego na tle Rzeszowa (2015 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W latach 1995–2003 wszystkie badane miasta, poza Mielcem, cechował znaczny spadek wartości wskaźnika nasycenia miejscami pracy (tabela 3). Jednak dla sytuacji gospodarczej miast największe znaczenie ma fakt, że w okresie 2003–2015 nastąpił wyraźny wzrost tego wskaźnika w ośrodkach średnich ogółem (należy dodać, że zmiana ta była w większym stopniu spowodowana zmniejszeniem się liczby osób w wieku produkcyjnym, niż wzrostem liczby pracujących¹⁰). Najbardziej wyróżniały się w tym okresie trzy ośrodki: Jarosław, Sanok i Mielec (wzrost o ponad 10 pkt proc.). Jedynym miastem, w którym zanotowano spadek wartości wskaźnika był Tarnobrzeg (o 0,2 pkt proc.).

Pod względem wskaźnika nasycenia zdecydowanie wyróżnia się Krosno, w którym liczba pracujących w 2015 roku osiągała prawie 80% liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym. Kolejne sześć miast charakteryzowały wartości z przedziału 59–69%, natomiast w najbardziej niekorzystnej sytuacji znajdowały się Przemyśl (43,1%) i Tarnobrzeg (33,9%), gdzie wartości wskaźnika były znacznie niższe w stosunku do średniej dla ogółu miast województwa (wynoszącej 57,7%).

Dane te mają swoje odzwierciedlenie także w liczbie pracujących na 1000 osób. Również pod tym względem w 2015 roku wyraźnie przodowało Krosno (490) przed Mielcem (434), a najniższe wartości wskaźnika ponownie cechowały Przemyśl (267) i Tarnobrzeg (212).

Struktura lokalnych rynków pracy i typy funkcjonalne miast

Porównując strukturę zatrudnienia w podstawowych sektorach ekonomicznych pomiędzy 1995 i 2015 rokiem, zauważa się postępujący proces przeobrażeń funkcjonalnych w badanych miastach, którego przejawem jest narastająca serwicyzacja (tercjalizacja) w strukturze pracujących. W połowie lat 90. większość pracujących w miastach średnich wciąż stanowili zatrudnieni w przemyśle (niespełna 53% pracujących w tym sektorze, w stosunku do 47% zatrudnionych w usługach). W roku 2015 proporcje te uległy odwróceniu, a nawet zwiększeniu na korzyść pracujących w sektorze usług (tabela 5, rys. 4).

W oparciu o proporcje zatrudnienia pomiędzy podstawowymi sektorami gospodarki określono dominujące funkcje w badanych ośrodkach. Przyjmując kryteria Jerzyńskiego [1977: 29], który w zależności od tych proporcji wyznaczył 10 typów funkcjonalnych, w badanych latach zaobserwowano przejście typów funkcjonalnych w siedmiu spośród dziewięciu miast średnich (typu nie zmieniły jedynie Przemyśl i Sanok). W sześciu przypadkach przejście związane było ze wzrostem znaczenia sektora usług, zaś w jednym przypadku ze wzrostem znaczenia sektora przemysłowego. Najczęstszym typem funkcjonalnym w roku 1995 był typ przemysłowo-usługowy (sześć miast), zaś w roku 2015 – usługowo-przemysłowy (cztery miasta).

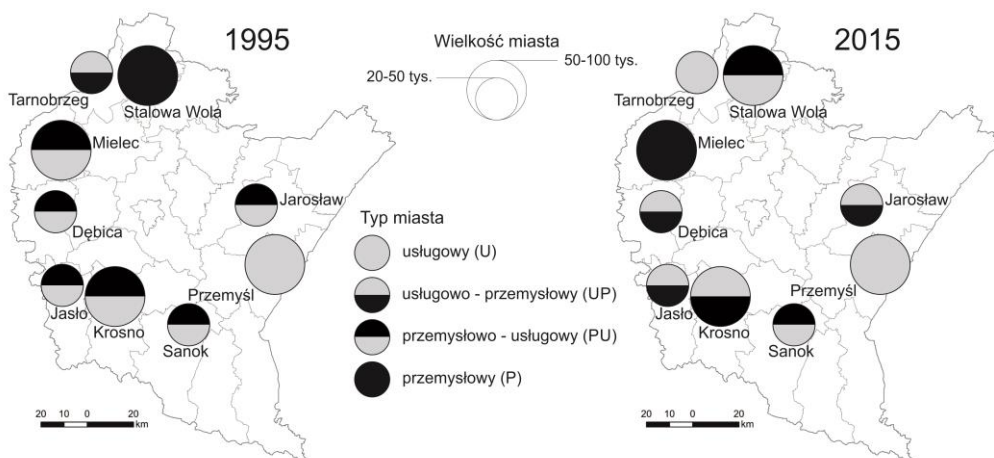
¹⁰ Dobrą ilustracją tego procesu jest przykład Krosna. Pomimo zmniejszenia się liczby pracujących w tym mieście o niemal 0,8 tys. w okresie 2003–2015, wskaźnik „nasycenia” miejscami pracy – za sprawą znacznego ubytku liczby osób w wieku produkcyjnym – wzrósł wówczas o ponad 4 pkt proc. (z 75,7% do 79,8%).

Tabela 5. Zatrudnieni w miastach średnich Podkarpacia według podstawowych sektorów ekonomicznych¹¹ oraz ich typy funkcjonalne w 1995 i w 2015 roku

Wyszczególnienie	Odsetek pracujących (w%) i dominująca funkcja ośrodka					
	1995 r.			2015 r.		
	Przemysł	Usługi	funkcja ¹²	Przemysł	Usługi	funkcja
Dębica	58,3%	41,3%	PU	47,0%	53,0%	UP
Jarosław	52,2	47,5	PU	42,6	57,3	UP
Jasło	51,6	48,1	PU	48,1	51,8	UP
Krosno	55,7	44,3	PU	44,1	55,8	UP
Mielec	59,2	40,4	PU	61,8	38,0	P
Przemysław	31,7	67,6	U	21,6	77,9	U
Sanok	56,8	42,7	PU	51,5	48,5	PU
Stalowa Wola	60,6	39,1	P	55,6	44,4	PU
Tarnobrzeg	44,3	55,6	UP	23,2	76,8	U
Średnia dla badanych miast	52,7	47,0	–	46,3	53,6	–

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS oraz publikacji Urzędu Statystycznego w Rzeszowie: „Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty gminy” – edycja 2016

Rys. 4. Typy funkcjonalne średnich miast województwa podkarpackiego ze względu na strukturę zatrudnienia w latach 1995 i 2015

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS oraz publikacji Urzędu Statystycznego w Rzeszowie: „Województwo podkarpackie – podregiony, powiaty gminy” – edycja 2016

Wzrost znaczenia usług w strukturze zatrudnienia był charakterystyczny dla ośmiu miast. Jedynym ośrodkiem, w którym rosło znaczenie funkcji przemysłowej był Mielec, co ma związek z rozwojem Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Największy wzrost odsetka zatrudnionych w usługach miał miejsce w Tarnobrzegu (ponad 20 pkt proc), a następnie w Krośnie, Jarosławiu i Dębicy (ponad 10 pkt proc). W efekcie tych

¹¹ W obu badanych latach pominięto udział zatrudnionych w rolnictwie, gdyż odgrywał on marginalną rolę w miastach – udział pracujących w tym sektorze nie przekraczał w żadnym mieście 1%.

¹² P – funkcja przemysłowa, PU – przemysłowo-usługowa, UP – usługowo-przemysłowa, U – usługowa.

przemian sektor usług dominuje obecnie w sześciu spośród dziewięciu miast, podczas gdy w połowie lat 90. był on dominujący tylko w dwóch ośrodkach.

Widoczna zmiana w zakresie dominacji funkcjonalnej dokonała się także w Stalowej Woli, która przez dekady była typowym monofunkcyjnym ośrodkiem przemysłowym i jeszcze w połowie lat 90. występowała wyraźna przewaga tej funkcji (ponad 60% zatrudnionych w przemyśle). Obecnie proporcje pomiędzy zatrudnieniem w sektorach ekonomicznych tego miasta są bardziej zbliżone.

Zrównoważone relacje pomiędzy liczbą zatrudnionych w przemyśle i usługach, charakteryzują współcześnie Sanok, Dębicę oraz Jasło. Najmniej zrównoważone pod tym względem są dwa miasta odznaczające się silną dominacją sektora usług – Przemysł i Tarnobrzeg (ponad 75% ogółu zatrudnionych w tym sektorze). Charakterystyczny jest fakt, że niska dywersyfikacja w strukturze zatrudnienia w obu tych miastach idzie w parze z niskimi wskaźnikami nasycenia miejscami pracy.

W strukturze zatrudnienia według płci widoczne jest także znaczące zróżnicowanie w poszczególnych ośrodkach (tabela 6). Udział kobiet w rynku pracy mieści się w przedziale od 37% – w Stalowej Woli do ponad 57% – w Tarnobrzegu. W badanych dwóch dekadach udział kobiet w średnich miastach ogółem wzrósł o 1,3 pkt proc. i osiągnął w 2015 r. 46% (prawie 2 pkt proc. mniej niż we wszystkich miastach województwa). Udział kobiet uległ zmniejszeniu w trzech miastach: Stalowej Woli (o 0,3 pkt proc), Sanoku (0,4) i Dębicy (2,9). W pozostałych sześciu ośrodkach wykazywał tendencję wzrostową (najbardziej, o prawie 10 pkt proc. – w Tarnobrzegu – co w dużej mierze było wynikiem spadku ogólnej liczby pracujących i w większym stopniu dotyczyło mężczyzn).

Tabela 6. Struktura zatrudnienia według płci w średnich miastach województwa podkarpackiego w latach 1995–2015

Wyszczególnienie	Udział kobiet w liczbie pracujących ogółem (w%)	
	1995 r.	2015 r.
Tarnobrzeg	47,4	57,1
Jarosław	54,6	57,0
Przemysł	49,8	53,1
Krosno	43,6	45,2
Sanok	45,5	45,1
Mielec	43,4	45,0
Jasło	42,0	43,4
Dębica	44,2	41,3
Stalowa Wola	37,3	37,0
Miasta średnie ogółem	44,7	46,0
Miasta woj. podkarpackiego ogółem	46,4	47,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS

Przy dość dużym zróżnicowaniu wartości wskaźnika, wśród średnich miast województwa podkarpackiego brak jest ośrodków silnie sfeminizowanych. Poza Tarnobrzegiem, przewaga kobiet w strukturze zatrudnienia ma jeszcze miejsce w Jarosławiu i Przemysłu (co pozwala na stwierdzenie, że przewaga miejsc pracy dla kobiet często bywa charakterystyczna dla miast o dominacji zatrudnionych w sektorze usług). Naj-

bardziej zmaskulinizowanym miastem pozostaje Stalowa Wola, w której na przestrzeni badanych dwudziestu lat struktura zatrudnienia według płci nie uległa znaczącym zmianom. Udział kobiet wśród pracujących w tym mieście niewiele zmniejszył się pomimo faktu, że znajduje się ono w fazie przebudowy – z monofunkcyjnego ośrodka przemysłowego w miasto o bardziej zdywersyfikowanej strukturze branżowej.

Godny odnotowania jest jednak fakt, że miasta, które w 2003 r. cechowały się zdecydowaną przewagą sektora prywatnego, znajdują się dziś w dużo korzystniejszej sytuacji gospodarczej (Krosno, Mielec – ponad 60% zatrudnionych w sektorze prywatnym w 2003 r.) niż miasta z wyraźną wówczas przewagą sektora publicznego (Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Przemyśl – 60% i więcej zatrudnionych w sektorze publicznym)¹³. Przewaga zatrudnionych w sektorze publicznym, przy jednoczesnej dominacji sektora usług (sytuacja charakterystyczna dla Przemyśla i Tarnobrzega), świadczy o tym, że gospodarczą podstawą takich ośrodków są przede wszystkim usługi nierynkowe. Tym samym słabą pozycję posiadają w takich miastach nowoczesne działalności gospodarcze (zwłaszcza usługi rynkowe), których duży udział w strukturze gospodarki miejskiej jest współcześnie elementem wyróżniającym prężne ośrodki gospodarcze (np. Rzeszów).

Wnioski końcowe

Przeprowadzona analiza sytuacji na lokalnych rynkach pracy średnich miast województwa podkarpackiego w latach 1995–2015 prowadzi do następujących spostrzeżeń:

1. Potencjał badanych ośrodków, jako rdzeni lokalnych rynków pracy, uległ widocznemu zmniejszeniu – liczba pracujących ogółem spadła w tej grupie miast o ponad 12%, podczas gdy w pozostałych miastach województwa zanotowano kilkuprocentowy wzrost zatrudnienia. Słabsza koniunktura gospodarcza ośrodków średnich uwidoczniła się w następstwie spowolnienia gospodarczego z lat 2008–2009, którego skutki były bardziej trwałe w tych miastach, na tle pozostałych ośrodków miejskich regionu.
2. W stosunku do 1995 r. nastąpiły wyraźne zmiany charakteru funkcjonalnego badanych miast, przejawiające się wzrostem znaczenia sektora usług w strukturze zatrudnionych. Miastem stanowiącym wyjątek był Mielec, w którym rosło znaczenie przemysłu związane z utworzeniem strefy ekonomicznej.
3. Współcześnie w najbardziej korzystnej sytuacji jest kondycja lokalnego rynku pracy dwóch miast: Mielca oraz Krosna. Pierwsze z nich, jako jedyne notowało wzrost liczby pracujących przez całe badane dwudziestolecie, dzięki czemu stało się w 2015 r. ośrodkiem o największej koncentracji miejsc pracy spośród miast średnich. Krosno, pomimo spadku liczby zatrudnionych w latach 1995–2015, wciąż jest ośrodkiem o najwyższym wskaźniku nasycenia miejscami pracy wśród badanych miast. Oba miasta przodują także pod względem liczby pracujących przypadających na 1000 osób.

---

¹³ W pracy nie przeprowadzono analizy struktury zatrudnienia według sektorów własności, gdyż najbardziej aktualne dane w tym obszarze pochodzą z roku 2003, a więc mają w zasadzie znaczenie historyczne.

4. W najmniej korzystnej sytuacji znajdują się dwa byłe miasta wojewódzkie – Przemysł i Tarnobrzeg, gdzie wystąpiły: znaczny spadek liczby pracujących, bardzo niskie wskaźniki nasycenia miejscami pracy oraz słabo zdywersyfikowana struktura pracujących, wykazująca znaczne uzależnienie od sektora usług nierynkowych.

Reasumując, pomimo widocznego zróżnicowania miast średnich w kontekście sytuacji na lokalnych rynkach pracy, ich znaczenie jako całej kategorii miast cechuje widoczny regres w stosunku do sytuacji zdiagnozowanej w wyjściowym roku analizy. Regres ten jest w dużej mierze spowodowany niską dynamiką rozwoju ośrodków mogących pełnić rolę subregionalnych ośrodków wzrostu (zwłaszcza na wschodzie i północy województwa). Województwo podkarpackie stanowi tym samym przykład szerszej prawidłowości, charakterystycznej dla regionów Polski wschodniej, wyrażającej się słabością ośrodków subregionalnych oraz wielu miast powiatowych [Śleszyński, Czapiewski 2011].

Bibliografia

- Adamowicz M., Janulewicz P., 2016, *Ocena rozwoju dużych miast w Polsce – wyniki badań wykorzystujących wzorzec rozwoju Hellwiga*, Studia Regionalne i Lokalne nr 2, DOI:10.7366/1509499526404
- Ginter M., 2014, *Lokalny rynek pracy w Polsce*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, seria: Administracja i Zarządzanie nr 101, Siedlce.
- Jerczyński M., 1977, *Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast, Zagadnienia dominacji funkcjonalnej*, [w:] *Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące*. Statystyka Polski, red. K. Dziewoński, M. Jerczyński, GUS, Warszawa.
- Murawska E., 2014, *Wielkość i struktura rynków pracy w miastach powiatowych na Mazowszu*, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa.
- Runge A., 2012, *Metodologiczne problemy badania miast średnich w Polsce*, Prace Geograficzne, z. 129, IGiGP Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Runge A., 2013, *Rola miast średnich w kształtowaniu systemu osadniczego Polski*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Szafrńska E., 2002, *Przemiany struktury funkcjonalnej miast województwa łódzkiego* [w:] *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*, red. J. Słodczyk, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Wład J., 2006, *Miasta województwa podkarpackiego*, Wydawnictwo Naukowe Turystyczne i Edukacyjne, Mielec.
- Śleszyński P., Czapiewski K., 2011, *Znaczenie ośrodków miejskich oraz ich hierarchicznych powiązań dla regionalnego i lokalnego rozwoju ekonomicznego i społecznego polski wschodniej*. Ekspertyza wykonana na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego na potrzeby aktualizacji Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, IGiPZ PAN, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.

Size and structure of the local labour markets in the midsize towns of the Podkarpackie Province

Summary

The article presents the changes in size and structure of the local labour markets in medium-sized towns of the Podkarpackie Province in the years 1995–2015. The group of midsize towns is represented by nine cities with a population between 20–100 thousand

inhabitants. Together, the population of these towns represents over a half of the urban population in the region of Podkarpackie. In this context, the role of medium towns – as cores of the local labour markets – is often overlooked. The recent situation of examined towns – in terms of the size of labour markets – has deteriorated compare to the 1995. Over the past two decades, the total number of employees decreased by more than 12%. The changes concerns also the employment structure by gender and economic sectors (especially the development of the service sector).

Keywords: Midsize towns, labour market, town functions, Podkarpackie Province